

МАУП

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 7

Матеріали

*Звітної науково-практичної конференції
“Теоретико-методологічні засади та соціальна практика
модернізації України: політичні, юридичні, економічні
та психологічні проблеми”
м. Київ, МАУП, 29 листопада 2018 р.*

*IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Проблеми і перспективи соціально-економічного
розвитку України в умовах європейської інтеграції”
м. Київ, МАУП, 14 листопада 2018 р.*

*Міжнародної наукової конференції
“Сучасні аспекти модернізації освіти в Україні:
стан, проблеми, тенденції розвитку”
м. Київ, МАУП, 7 грудня 2018 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2018

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 10 від 31.10.18)*

Редакційна колегія:

*М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
Є. О. Романенко (заступник голови), д-р наук з держ. упр., проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
А. М. Кислий, д-р юрид. наук., проф.;
О. Л. Фещенко, канд. екон. наук, доц.;
Л. В. Янюк (виконавчий редактор)*

*Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.*

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП
“Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 7: Матеріали. звітн. наук.-практ. конф. “Теоретико-методологічні засади та соціальна практика модернізації України: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми”, 29 листопада 2018 р.; IV Всеукр. наук.-практ. конф. “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції”, 14 листопада 2018 р.; Міжнар. наук. конф. “Сучасні аспекти модернізації освіти в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку”, 7 грудня 2018 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2018. — 372 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2018
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2018

ЗМІСТ

ЗВІТНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

“Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України”
(політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)”

(29 листопада 2018 р.)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, ПОЛІТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ

Романенко Є. О., Чаплай І. В.

Практичний досвід налагодження ефективної співпраці
між урядовим та громадянським секторами 11

Головатий М. Ф., Марусіна О. С.

Концептуальні засади формування сучасної державної політики
у сфері вищої освіти адекватно інтересам особистості і суспільства 13

Мелков Ю. О.

Філософські засади та парадокси української модернізації 17

Пархоменко-Куцєвіл О. І.

Закордонний досвід формування антикорупційних інституцій
в системі органів державної влади 20

Мартишин Д. С.

Питання соціальної справедливості в контексті філософських ідей Карла Маркса 22

Тимцуник В. І., Кузьменко Г. О.

Соціальна відповідальність як ціннісний орієнтир
у державному управлінні 30

Коляденко Н. В.

Ціннісно-мотиваційний аспект професійного самовизначення
студентів напряму підготовки “психологія, медична психологія” 32

Лісовський П. М.

Теоретико-методологічні засади квантової філософії у сучасних
соціальних практиках: нано та ноотехнології 36

Шовгеля О. М.

Впровадження засад соціальної відповідальності в діяльність органів
публічної влади в Україні на шляху до реалізації європейського вибору 39

Чаплай І. В.

Сучасні напрями розвитку освіти за кордоном та шляхи їх адаптації в Україні 43

Яровой Т. С.

Етап критичного осмислення лобізму як суспільного феномену
у вітчизняній науковій думці 45

Чорна К. П.

Кримський ханат як взірць національного державотворення
в епоху середньовіччя 47

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ КАРЛА МАРКСА

Роздуми православного священика про спадок Карла Маркса можуть викликати подив і тому потребують певного пояснення. Ці думки мають радше публіцистичну, ніж богословську природу. Але оскільки численні соціальні ідеї Маркса знову, здається, нагадують про реалізм буття та соціальну несправедливість, чимало з його попереджень та концепцій варто осмислити й сьогодні. Акцентуючи увагу на 200 річчі з дня народження німецького філософа і економіста Карла Маркса, варто наголосити, що глибокий аналіз та прогнози мислителя щодо політики, глобалізації, фінансових спекуляцій капіталістичних еліт, бюрократії державницьких чиновників, проблем соціальної нерівності і сьогодні звучать як ніколи злободенно [14, 15]. Знаний український філософ та письменник Анатолій Дністровий наголошує: “Маркс першим відчув і передбачив географічне розширення динаміки модерного капіталізму, якій після зміни індустріального суспільства постінформаційним та постіндустріальним періодом перетвориться на глобальний капіталізм, що легко подолає кордони національних держав. Спотворення політичних ідей марксизму одіозними російськими та китайськими експериментами усе більше посилюватимуть значення концептів Маркса-макроекономіста, а не ідеолога” [11, с. 17–18].

Зробимо невеликий екскурс у історію. Карл Маркс народився 5-го травня 1818 року в родині адвоката, а згодом юстиції радника в Трірі. Його батько в 1824 році з усією родиною перейшов з юдаїзму в протестантизм. По закінченні трірської гімназії, з 1835 року Маркс навчався спочатку в Боннському університеті, а потім у Берлінському. В Боннському університеті він провів близько року і, судячи з листів батька, без великих результатів для своїх занять, принаймні, батько дорікає йому за розсіяне життя; а з 1836 по 1841 р. був студентом у Берліні [5, с. 649]. З 12 курсів, які він там прослухав, більш ніж половина належить до юриспруденції, один курс – до філософії, два – до богослов'я, історії Церкви, один – до літератури. Зазначимо, що Маркс не лише вивчав історію Церкви, богослов'я, але й вінчався у храмі зі своєю дружиною. Так що войовничий нігілізм, безбожництво прийшли до Маркса не одразу.

В 1841 році Маркс отримав ступінь доктора філософії за філософську дисертацію про Епікура та Демокріта. Переїхавши до Бонну, він почав готуватися до приват-доцентури з філософії. Потім жив у Парижі, Брюсселі та Лондоні [5, с. 649–651]. В цей час Маркс вступив у таємне товариство, що називало себе “Bund der Kommunisten” (“Союз комуністів”) [8, с. 82–83]. Під впливом цього товариства в 1848 році Маркс складає разом з Енгельсом відомий “Комуністичний маніфест”, свого роду класичний твір, перекладений майже всіма мовами [14, 15]. І саме тут починається шлях створення нової секулярної релігії та секулярного месіанізму для багатьох народів світу [17].

Важливо мати на увазі, що секулярний месіанізм є поняттям, що не має чітких меж та категорій і частіше за все позначає псевдоесхатологічне уявлення про виняткову діяльність певних груп людей, винятковість країн та народів, їхнє абсолютне

значення для історичного розвитку всього світу [17, с. 410–422]. Секулярний месіанізм стає актом віри в певну раціональність історії з емпіричною та примітивною формою цілеспрямованості. Серед різноманітних світоглядних ідей, що спокушали людство протягом його багатовікової історії, найбільш духовно спокусливими та, при спробах їх історичного втілення, найбільш нелюдськими слід визнати світоглядні ідеї комунізму та фашизму. Сягаючи у своїх духовних витоках стародавньої релігійної інтуїції про “загублений рай” та “вічне блаженство”, комунізм, фашизм, войовничий радикальний націоналізм спокушають страждання від первинного гріха людство ілюзією досягнення “раю” на землі політичними та економічними методами. При цьому творцем нового світу й “царства” справедливості у відпалому від Бога світі має стати людина, яка або сповідує релігію людинобожництва, або дияволізму та сатанобожництва.

Сьогодні ми бачимо, що, залишаючись багато століть незмінними за сутністю, комуністична та фашистська ідеології пройшли довгий та звивистий шлях зовнішніх перероджень, являючись людству в образах то умоглядно безпристрасних філософських теорій, то харизматично переживаних сектантських месіанських вірувань, то, нарешті, соціально-економічних концепцій та державно-політичних реформ із претензією на інтелектуальну незаперечність точних і природничих наук.

Неважко помітити, що месіанізм може бути неусвідомленим, в ньому можуть не зізнаватися. Це ми й бачимо в марксизмі, в якому сильним є месіанський елемент. Не наукова свідомість у марксизмі є джерелом революційного динамізму, а його месіанське очікування. Економічний детермінізм не може викликати революційного ентузіазму та надихнути до боротьби. Цей ентузіазм викликається месіанською ідеєю пролетаріату, визволення людства [3, с. 639–640]. На нього переносяться все якості обраного народу Божого. Ідея пролетаріату, яка зовсім не збігається з пролетаріатом емпіричної дійсності є ідеєю містико-месіанською. Саме ця ідея пролетаріату, а не емпіричний пролетаріат, має бути наділена повноваженнями диктатури. Це диктатура месіанська [4, 5, 6].

На нашу думку, Маркс був видатним ученим-економістом. “Маркс пояснює історію, виходячи з економіки, тому що створив політичну економію” [10, с. 82]. Але не цим визначається виняткова роль марксизму в світі. Вона визначається релігійно-месіанським боком марксизму, про який рідко пишуть вчені. Маркс заперечував релігію, але мріяв про те, що у майбутньому людина оволодіє економікою, підкорить її собі та буде вільною. Людина, на думку, Маркса, зробить фантастичний неймовірний стрибок із царства необхідності в царство свободи [3, с. 639–640]. Але ось тут як раз і закінчується царина фантастики, метафізики, і месіанізм виходить на арену реальної політики, де й починає діяти як принцип діалектики та боротьби. Петро Струве писав: “Ця ідея войовничого здійснення соціалізму, віра атеїстична, віра навіть не в Царство Боже на землі, а в безбожне подолання всього історичного, що ірраціонально склалося та існує на землі, і в тому числі й перш за все релігії. Таким чином, поряд з апокаліптично-християнським месіанізмом перед нами виступає месіанізм, якщо можна так висловитися, атеїстичний, який роздув та загострив усю антирелігійну традицію людства, поєднавши її з максималізмами в усіх інших галузях – в галузі економічній, соціальній та політичній” [19, с. 409].

Вдумуючись у сутність марксизму, християнський богослов не лише не повинен відчувати жодного впливу нігілізму та атеїстичних думок, але, навпаки, помічати, як багато тут правильного й точно висловленого про соціальну реальність, буття, економіку, фінанси ба навіть свободу. Священик Павло Флоренський пише: “Життя є нескінченно повнішим від розумових визначень, і тому жодна формула не може вмі-

стити всієї повноти життя. Жодна формула, відтак, не може замінити самого життя в творчості, в його щомomentному та повсюдному творенні нового. Отже, розумові визначення завжди та всюди піддаються та неминуче піддаватимуться запереченням” [22, с. 134–135].

Відомо, що в епоху модерну в філософії відбулися кардинальні зрушення – твердження: “Бог – людина – природа” змінилося новим соціальним рядом: “природа – суспільство – людина”. І саме в цій новій парадигмі мислив Маркс. Бог для нього став відчуженою абстрактною сутністю людини, ілюзією, обманом, вигадкою, облудним уявленням, мертвою схемою, внутрішньою проекцією ущербної, недосконалої людини, яка не має волі. Маркс робить висновок, що лише людина є єдиним суб’єктом історії, діячем, який переслідує свої цілі [8, с. 82–83].

Релігія, для атеїстичної свідомості є частиною світогляду диких, первісних народів. Для атеїста релігія – це ідея неосвічених, темних, первісних людей про природу та про самих себе. Релігія необхідна неосвіченій людині для втішання, заспокоєння та пояснення подій, що відбуваються. Звідси відомі слова Маркса: “Релігія є опіумом для народу”. Він запекло критикує релігію. Мислитель вважав, що саме критика релігії є передумовою будь-якої іншої наукової критики. Якщо врахувати всі висловлювання Маркса про релігію, то можна твердити, що всі основні ідеї марксизму проіняті саме критичним пафосом, спрямованим на знищення релігії [13].

Практично всім атеїстам, нігілістам, скептикам та агностикам важко погодитися з думкою про те, що релігійні уявлення народів є струнким елементом не лише світогляду людини, але й культурним кодом цілих народів. У тому числі й цілком сучасного та секуляризованого суспільства. Важливо сказати, що саме на ґрунті православної самосвідомості російського народу досяг триумфу комунізм. Православ’я підготувало фундамент аскези, самопожертви, вірності духу, самозречення та пристрасне бажання втілення небесної справедливості, правди Живого Бога. І коли Бога науковий матеріалізм усунув із життя, всі духовні поривання людини були спрямовані на досягнення соціалістичного “раю на землі”, але без правди Бога [13].

Щодо визначення цінності релігії у житті соціуму, в науковому світі немає однаковості. За підходу Маркса релігія розуміється виключно як чуттєво-оціночний, емоційний продукт розумової діяльності людини, поза якою релігія взагалі не має жодного сенсу. Філософія Маркса містила системне заперечення релігії, але акцентувала увагу на питаннях соціальної несправедливості. Анатолій Дністровий зауважує: “Маркс мислив і мріяв про справедливий глобус, позбавлений нерівності” [11, с. 12]. Зі сказаного можна зробити кілька висновків загального характеру. Марксизм як цілісне, внутрішньо винятково сильно зв’язане вчення, яке поєднало в собі раціональну концепцію з моральними ідеалістичними імперативами людини. Саме тому марксизм був із чудовою ефективністю застосований більшовиками для створення “казкової ідеології” про майбутнє світле царство справедливості. До того ж варто додати, що марксистське розуміння історії, яке визнає економіку двигуном прогресу та найбільш людяного життя (у фізичному сенсі слова), а релігію, право, мораль, культуру, звичаї, мистецтво та науку лише функціями економіки, на перший погляд, є вельми переконливим, особливо сьогодні, в епоху тотальної комерціалізації свідомості.

Але навіть якщо погодитися з тим, що економіка є наріжним каменем побудови сучасного суспільства, то релігія аж ніяк не є продуктом виробничих стосунків, як вважав Маркс. Численні дослідники, М. Вебер, С. Хантінгтон, зокрема, вважають, що саме релігія вмотивовує економіку та формує основи культури, а не навпаки [25]. Духовні цінності в соціальній сфері буття людини мають стрижневий характер.

Саме релігія є ядром культурної системи людства. Відомо, що сучасна людина живе в епоху переоцінки самих основ релігії, моралі, науки, культури, коли складається нова система суспільних цінностей. Це звичайно породжує широку наукову дискусію, жвавий інтерес науковців до питань взаємодії Церкви та держави, до проблем не лише економіки, політики, але й філософії. У сучасних умовах суспільної політичної та духовної трансформації України, коли в суспільстві відбувається складний і неоднозначний процес переоцінки минулого, складається нова система взаємодії науки та релігії, для науковців актуальним є важливим вивчення спадщини минулого та її актуалізації в процесах сьогодення.

На нашу думку, цілісне, системне розуміння питань соціальної справедливості, процесів економіки та політики у світі неможливе без урахування векторів релігійного осмислення буття людства, без духовних цінностей, які одночасно є фундаментом суспільства й держави. Саме духовні цінності слугують ядром соціальної й політичної діяльності людини, а отже й розвитку держави. Стратегічні цілі розвитку суспільства формуються на засадах духовних й релігійно-моральних цінностей, що утворюють реальність сьогодення й майбутнього світу.

З точки зору Церкви, сучасний світ соціального, як і світ політичного, суспільного неможливо уявити собі без релігійних векторів розвитку людства, без духовних орієнтирів [16]. Від самого свого виникнення держава, процеси політики, економіка, соціальна комунікація людини потребували богословського обґрунтування. Це вимагає від науковців узагальнення релігійної, філософської, економічної, політичної думки щодо соціальної справедливості, витоків і сутності релігії, ціннісної системи сучасної людини, взаємозв'язку релігії з процесами демократизації та державотворення в Україні.

У свою чергу, Маркс використовує еволюціоністську теорію Чарльза Дарвіна, за якою людина є продуктом розвитку природи, а її здатність до мислення виникає як пристосувальна реакція в силу дії принципу природного відбору. Людина виробляє не лише блага, але й сама себе, тобто в основі історичного розвитку лежить мінливий спосіб виробництва, який визначає, в тому числі, стосунки між людьми. На певній стадії історичного розвитку виникає відчуження людини в суспільстві, яке виявляє себе також у виникненні релігії, тобто віри в Бога. Подолання відчуження означає також подолання релігії. Усвідомлення людиною історичної необхідності та своєї ролі в історії робить людину вільною, тим самим у її мисленні ідея Бога усвідомлюється як пережиток антагоністичного суспільства. Цілком очевидно, що в такій концепції в царстві людської свободи Богу місця немає [13, с. 281–298].

Маркс був переконаний, що лише людина сама є творцем своєї історії, вона творить себе та своє буття, перетворюючи природу, тобто людина і є бог. Така приваблива та спокуслива ідея не залишила байдужими кращі уми людства. Невипадково ідеями марксизму “перехворіли” практично всі представники української й російської інтелігенції початку ХХ сторіччя, в тому числі й представники російської релігійно-філософської думки (Миколай Бердяєв, Сергій Булгаков, Петро Струве, Семен Франк) [2, 3, 4, 5, 6, 19, 24].

І лише пройшовши філософську пустелю марксизму, побачивши реалії нової соціальної трансформації, людина розуміє, що на практиці людина без Бога та релігійних інститутів не тільки не долає своє відчуження, не тільки не скасовує соціальну нерівність, рабство, але, навпаки, створює ще більш жорсткі форми відчуження, поневолення та знищення життя. І замість здобуття свободи, справедливості, рівності й братства, потрапляє в цілковиту залежність від історичної необхідності, опиняється в полоні політичних ілюзій та неправди.

Аби критикувати Карла Маркса, як це зазвичай робиться в церковному середовищі, спочатку необхідно встановити з ним заочний філософський діалог, вислухати його твердження та висловити свої богословські заперечення. Але щоб вести такий конструктивний діалог, необхідно мати загальні поняття, принципи, а головне, розуміння подій, що відбуваються. Для розуміння один одного необхідно знайти якийсь загальний принцип, якийсь спільний вихідний пункт суперечностей. Адже встановлення діалогу між світською та богословською наукою – це безперервний діалог учених та релігійних мислителів, співставлення протилежних думок та розв’язання філософських проблемних питань. Більш того, митрополит Філарет (Вахромєєв) наголошує: “Богослов’я не є “внутрішньою справою” Церкви. Воно покликане відповідати на питання та виклики сучасності, звертаючись до живої людини, враховуючи її ідеали та сумніви, її інтелектуальні пошуки та духовні потреби. Богослов’я за сутністю своєю є антропологічним, тому що його адресатом є людина” [21, с. 13]. Завдання православних богословів, як писав Г. П. Федотов, у тому, щоб “відібрати в Маркса та повернути Христові несправедливо відібране соціальне надбання Церкви” [20, с. 200]. Не можна не погодитися зі словами Лілії Гриневич, яка пише: “Вірні покликані бути свідками Христа в їхньому житті, у їхній діяльності й у всіх середовищах, в яких вони працюють: захист життя і благо сім’ї, праця, економіка, освіта та культура і, особливо, політика” [9, с. 6].

Цілком очевидно, що не лише знання, а й усе буття людини розгортається як безперервна диференціація та інтеграція, як єдність різноманітного, як постійне загострення суперечностей та конфліктів та їх розв’язання. Визнання цього принципу ніскільки не робить християн марксистами або комуністами. Відомо, що вся антична філософія тримається на діалектичному принципі єдності протилежностей. Видатні уми світу, філософи, мислителі створювали самі слова “філософія” та “діалектика”. Їм вдалося довести, що філософія є діалектикою, аналізом та синтезом, співставленням та протиставленням, шуканням останньої єдності всіх протилежностей, всеохопного синтезу.

Великий російський філософ Миколай Бердяєв дає чудове формулювання діалектичного, принципу: діалектика Божественного та людського складає істинне ядро християнського світоспоглядання [2]. Більш того, антиномія християнської цивілізації та чернецького шляху спасіння або, як висловився протоієрей Георгій Флоровський, “антиномія імперії та пустелі” стає незмінним шляхом духовного життя Православної Церкви майже протягом усієї (за винятком перших трьох століть) спасенної місії Церкви Христової в людській історії. Богословська суперечка між святыми Нілом Сорським та Йосифом Волоцьким була також відгомонам цієї філософської та соціальної антиномії, а канонізація Православною Церквою обох підкреслює необхідність двох моделей буття: духовного споглядання та соціальної дії [23, с. 256–291].

Сучасна людина є свідком того, що економічні цінності, фінанси, проблеми економіки, комерціалізація буття фактично нівелює людську особистість, полишаючи духовні питання людини на узбіччі соціального розвитку людства. Можна по різному ставитися до класової теорії Маркса, але реалії буття свідчать про те, що два великих класи у житті соціуму постійно ворогують, принципово протистоять один одному – це пролетаріат (середній клас) і буржуазія (олігархія). “К. Маркс суворо дотримувався теорії двополярного класового суспільства: у рабовласницькому суспільстві – раби і рабовласники; у феодальному – кріпосники і феодали; у буржуазному – пролетаріат і буржуазія” [7, с. 24] Навіть, на прикладі України, неважко помітити, що з кожним днем інтереси олігархів постійно перемагають над волелюбними й демократичними

прагненнями усього українського народу. Капітал стає гегемоном не тільки у політиці, економіці, але й навіть у сфері культури. І саме тому Церква “прагне виявити та засудити соціальну несправедливість, дати голос бідним і упослідженим, тим, у кого нема лобі у суспільстві, і допомогти їм вибороти їхні права” [18, с.12], – пише католицький богослов, архієпископ Мюнхенський і Фрайзінський Райнгард Маркс.

Звісно, що “спекулювати” на революційній ідеї робочого класу доволі легко, але не бачити реального протистояння між бідними та багатими не можна. Мусимо визнати, що легкий для сприйняття людини біполярний образ соціальної структури суспільства, зафіксований різними полярними точками зору: “праві – ліві”, “верхи – низи”, “сильні – слабкі”, “багаті – бідні”, “ті, що процвітають – ті, що зубожіють”, “просунуті – лохи”, “компетентні” – “некомпетентні”, “ті, що виграють – ті, що програють” – стає реальною картиною усього світу. Вочевидь, що становлення нової політичної системи України, нові економічні реформи – справжні соціальні “вибухи”, тотальна всеохоплююча корупція спричиняють суперечливу і багато в чому малозрозумілу, навіть для науковців, соціальну структуру і стратифікацію українського суспільства [1, 12].

Соціальна несправедливість особливо гостро відчувається сьогодні в Україні, яка несе на собі важкий тягар релігійного, національного, культурного, мовного та політичного протистояння. Численні конфлікти обумовлені як історичними чинниками (постійне протистояння Православ'я на Сході та Католицизму на Заході, дві світові війни XX століття, сучасний конфлікт на Сході, агресія Росії, ідеологічні розбіжності демократичної і комуністичної ментальності). Український народ озлобився, вже іскрить і палахкотить у релігійній сфері, на ґрунті боротьби за автокефалію, представники різних Церков по-різному сприймають відносини між Сходом і Заходом. Заздрість, образа, потоптана соціальна справедливість, уражене самолюбство бідних поєднуються із самовдоволенням багатих та усвідомленням зверхності, винятковості олігархів над усім українським народом. Важливо постійно над цими викликами розмірковувати, “щоб корупція не перетворилася на загальноприйнятий елемент дійсності або не стала ще одним словом, яке використовують у номінальних механізмах культури та гностичних цінностях” [12, с. 10].

І як це не дивно, але саме Маркс обстоював, хоч і з атеїстичних позицій, ідею соціальної справедливості, звільнення трудової людини від “прокляття” праці, рабства та неволі, утвердження рівності та братерства. Тобто, основоположні демократичні цінності – рівність, братерство, свободу, справедливість. Причина соціальних негараздів – абсолютизація спокус та принад розбещеного життя, надмірна тяга до багатства та влади. Відкидаючи владу капіталізму у політичному житті суспільства, Маркс висував концепцію домінування робочого пролетаріату.

Підсумовуючи, слід визначити, що філософські ідеї Маркса, серед яких провідне місце зайняли такі цінності, як прагнення до перемоги, боротьби, визволення, волі, соціальна справедливість, ідеї визволення пролетаріату, сформували ціннісні підвалини багатьох соціальних мислителів світу. “Маркс – це типовий сучасний мислитель, який спирається на філософію свободи, як її трактує Просвітництво. Маркс не хотів скасувати проект свободи, що його започаткувала сучасність, – він прагнув його завершити” [18, с. 40], – пише архієпископ Мюнхенський і Фрайзінський Райнгард Маркс. “Інтелектуальний рівень та ідейне багатство марксизму такі, що роблять його унікальним явищем культури” [13, с. 15], – вважає відомий політолог та соціолог С. Г. Кара-Мурза.

Таким чином, розвиток соціального вчення Церкви охопив практично всі напрями сучасної християнської думки й активно виявляється в діалозі світської та

церковної науки [1, 14]. Однак, проблематика критичного ставлення богословів до власної думки Церкви, реальної присутності християнства в світі, суспільстві, бізнесі, економіці, політиці, особистому житті і інформаційному просторі все ще залишається малодослідженою темою для християнської теології загалом і тим більше для православного богослов'я. Потреба осмислення витоків атеїзму, секулярної філософії ставить завдання цілісного дослідження в галузі політичного богослов'я. Є необхідність усунути фрагментарність і предметну односторонність у розгляді філософської спадщини Карла Маркса. "Свій внесок у це має зробити і Церква, хай і наражаючись на ризик критики" [18, с. 8]. Це питання особливо актуальне для православного богослов'я, яке ще не сформувало критичної маси досліджень із християнської соціології, політичної теології. Спрощеність сприйняття атеїзму, нігілізму, політичної й економічної полеміки, нерозуміння богословських основ соціального буття людства і навіть свідоме їх спотворення, характерне для багатьох духовних книг ХІХ – початку ХХ століття. Православні дослідники в кращому разі тільки нещадно критикували Маркса, займалися тільки апологетикою духовних орієнтирів, ігноруючи соціальні та економічні проблеми сучасної людини.

І насамкінець. Недостатня критичність і односторонність уявлень богословів про атеїстичну картину світосприйняття, і зокрема про питання соціальної справедливості, реальну соціальну місію самої Церкви у сучасному світі призводить до помилковості суджень та необ'єктивності оцінок у богословській науці. Актуальність теми дослідження богослов'ям соціальної справедливості у творах марксистів, економістів та інших філософів визначається пошуком духовних векторів розвитку сучасного суспільства, для якого соціальна проблематика життя є визначальною. В сучасній богословській науці йде складний та багатогранний процес народження нових соціальних сенсів життєвих орієнтирів соціуму, вкорінених у соціальній філософії та економічній традиції світу. В цих умовах і виникає необхідність звернення до наукового спадку філософів минулих століть. Звернення до проблем соціальної справедливості, вивчення соціальної проблематики у спадку Карла Маркса, в даному контексті, набуває особливої значущості, як для світської науки, так і для християнського богослов'я.

Джерела

1. Булгаков С. Н. От марксизма к идеализму. Статьи и рецензии / Сергей Николаевич Булгаков; сост., вступ. статья и комментарии В. В. Сапова. – М.: Астрель, 2006. – 1008 с.
2. Бенедикт XVI. Місце Бога у світі. Влада, політика, право. – Львів: Свічадо, 2014. – 96 с.
3. Бердяев Н. А. Диалектика божественного и человеческого / Николай Бердяев; сост. и вступ. ст. В. Н. Калюжного – М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2005. – 620 с.
4. Бердяев Н. А. Дух и реальность / Н. А. Бердяев; Вступ. ст. и сост. В. Н. Калюжного. – М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2003. – 679 с.
5. Бердяев Н. А. Духовные основы русской революции. Истоки и смысл русского коммунизма / Николай Бердяев. – М.: АСТ, 2006. – 448 с.
6. Булгаков С. Н. История экономических и социальных учений / Сергей Николаевич Булгаков; вступ. статья, сост. и примеч. В. В. Сапова. – М.: Астрель, 2007. – 988 с.
7. Головатий М. Ф. Класи і партії: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008. – 144 с.
8. Головатий М. Ф. Людина і політика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Микола Головатий. – К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2012. – 352 с.
9. Гриневич Лілія. Вступ // Бенедикт XVI. Місце Бога у світі. Влада, політика, право. – Львів: Свічадо, 2014. – С. 5–6.

10. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: Моногр. / Кол. авт.; За ред. д-ра філос. н., професора В. М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ. – Міленіум, 2003. – 320 с.
11. Дністровий Анатолій. Глобус Карла Маркса: Есеї з соціальної та політичної критики / Анатолій Дністровий. – Львів ЛА “Піраміда”, 2015. – 156 с.
12. Зцілитися від корупції / Хорхе Маріо Берголь (Франциск). – Львів: Свічадо, 2015. – 40 с.
13. Кара-Мурза С. Г. Маркс против русской революции. – М.: Эксмо, Яуза, 2008. – 320 с.
14. Маркс К. Капитал: Критика политической экономии / Карл Маркс. – М.: Группа Компаний “Рипол классик”, “Пальмира”, 2018. – 179.
15. Маркс К. Сочинения: [в 50 т.] / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. – М.: Политиздат, 1960. – Т. 23. – 907 с.
16. Мартишин Д. С. Діалог Української Православної Церкви та суспільства у процесі політичних трансформацій України: монографія / Д. С. Мартишин. – Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. – 272 с.
17. Мартишин Діонісій, прот. До питання про стан та особливості месіанізму у сучасній політиці // Труды Київської Духовної Академії. – К., 2009. – № 10. – С. 410 – 422.
18. Райнгард Маркс. Капітал. – К.: Темпора, 2013. – 296 с.
19. Струве П. Б. Patriotica: Политика, культура, религия, социализм / Сост. В. Н. Жукова и А. П. Полякова; Вступ. ст. и примеч. В. Н. Жукова. – М., 1997. С. 409.
20. Федотов Г. П. Церковь и социальная правда // Федотов Г. П. Империя и свобода. Избранные статьи. – Нью-Йорк: Посев – США, 1989. С. 200.
21. Филарет, Митрополит Минский и Слуцкий, Патриарший Экзарх всея Беларуси. Богословие добрососедства. – К., 2002. С. 13.
22. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины: Опыт православной теодицеи / П. А. Флоренский. – М., 2003. С. 134 – 135.
23. Флоровский Георгий, прот. Догмат и история. – М., 1998. С. 256.
24. Франк С. Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.
25. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; Пер. с англ. А. Башкирова. – М.: АСТ, 2004. – 635 с.